

УДК 347.9

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2638386>

orcid.org/0000-0001-8037-7313

© Бородін М.М., 2018

М.М. Бородін

**ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ
ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ:
ОКРЕМІ ПИТАННЯ**

M. Borodin

**JUDICIAL REVIEW FOR NEWLY
DISCOVERED FACTS: SEPARATE ISSUES**

Анотація. Стаття присвячена процесуальному порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Проаналізовано нові правові норми даного інституту від 15 грудня 2017 року. Наведені приклади з судової практики.

Ключові слова: перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Цивільний процесуальний кодекс України. Судова практика.

Аннотация. Статья посвящена процессуальному порядку пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Проанализированы новые правовые нормы данного института от 15 декабря 2017 года. Приведены примеры из судебной практики.

Ключевые слова: пересмотр судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Гражданский процессуальный кодекс Украины. Судебная практика.

Annotation. The article is devoted to the procedural order of revision of court decisions on newly discovered circumstances. New legal norms of this institute dated December 15, 2017 have been analyzed. The examples from judicial practice are given and analyzed.

Keywords: revision of decisions on newly discovered circumstances Civil Procedure Code (Code) of Ukraine. Arbitrage practice.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) передбачає три способи перегляду рішень судів першої інстанції.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами – один із способів перевірки правильності розгляду цивільних справ. Це самостійна стадія цивільного процесу.

Нововиявлені обставини – це такі юридичні факти, які існували на момент розгляду справи, мали важливе значення для її правильного вирішення, але не були і не могли бути відомими заявнику і суду.

ЦПК України у пункті 1 частини 2 статті 423 розкриває поняття «нововиявлених обставин». Істотні для справи обставини, говорить наведена норма закону, це такі обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Таким чином, законодавець, розкриваючи поняття нововиявлених обставин, вказує на 2 важливих фактори. По-перше, ці юридичні факти повинні бути істотними, тобто впливати на остаточні висновки суду у справі. По-друге, вони не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи. Таке визначення нововиявлених обставин є неповним. За змістом закону про існування юридичних фактів, які істотно впливають на прийняття судом рішення, повинен не знати тільки заявник. А як же суд? Може знати і замовчувати це? Наприклад. Суд вирішує спір про розділ майна між двома спадкоємцями за законом. Кожна із сторін претендує на його $\frac{1}{2}$ частину. При цьому суд знає, що у нотаріальній конторі є заповіт спадкодавця на користь однієї із сторін у справі. Як у такому випадку має вчинити суд? Важко передбачити, що суд приховає цей факт, скоріш за все буде знайдений спосіб отримання відомостей про цей факт.

За таких обставин, безумовно, напрошується висновок про те, що про наявність істотних юридичних фактів не повинен і не міг знати не тільки заявник, але й суд.

Важливою відмінною рисою даного інституту цивільного процесу є те, що у даному випадку відсутня судова помилка. Підставою для перегляду судового рішення, у даному випадку, є встановлення нововиявлених обставин, про які ні суд, ні заявник не знали і не могли знати на момент розгляду справи й ухвалення рішення.

Поряд з цим, згідно зі ст. 376 ЦПК України, підставами для скасування судового рішення в апеляційному порядку є: неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, або порушення норм процесуального права, або неправильне застосування норм матеріального права. Підставами для скасування судових рішень судом касаційної інстанції є неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права (стаття 412 ЦПК України).

Не можна не сказати про те, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами суттєво відрізняється від апеляційного і касаційного перегляду не тільки за підставами перегляду, але і за колом осіб, які мають право клопотати про перегляд, за повноваженнями суду, процесуальним порядком. В силу вимог статті 425 ЦПК України, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснює суд, який ухвалив рішення у справі. Перегляд судових рішень в апеляційному і касаційному порядку завжди здійснює суд вищої інстанції. Існують суттєві відмінності й у строках відкриття судового провадження та розгляду по суті.

Чинний ЦПК України містить вичерпний перелік підстав для перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Згідно з частиною 2 статті 423 ЦПК України підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

- 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду.

Під істотним обставинами необхідно розуміти такі юридичні факти, які обов'язково впливають на долю судового рішення. На момент розгляду справи вони вже існували, але не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду. Якщо б ці факти були відомі суду, то рішення було б інше.

Нововиявлені обставини необхідно відрізнити від фактів, що виникли після ухвалення рішення. Судове рішення повинно ґрунтуватись на фактах, які існували на момент його ухвалення. Факти, що виникли у подальшому, можуть слугувати підставою для перегляду рішення в апеляційному або касаційному порядку.

З 15 грудня 2017 року ЦПК України діє у новій редакції. У ЦПК України були внесені суттєві зміни, які торкнулись і інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Так, згідно з пунктом 2 частини 2 статті 361 ЦПК України в редакції 2004 року підставами для перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами були: встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що спричинили собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення. Таким чином, для скасування рішення суду з вказаної підстави необхідним був тільки вирок суду, що набрав законної сили.

ЦПК України в редакції від 15.12.2017 р. доповнив пункт 2 частини 2 статті 423 положенням про те, що фальшивість доказів може бути підтверджена не тільки вироком, але й ухвалою суду про закриття кримінального провадження. Така позиція нашого законодавця веде до розширення підстав для скасування рішень за нововиявленими обставинами.

ЦПК України в редакції від 15 грудня 2017 року, на відміну від ЦПК України в редакції 2004 року, по-новому визначив суд, який повинен переглядати рішення за нововиявленими обставинами. Згідно з частиною 1 статті 427, статті 33 ЦПК України (в редакції від 15.12.2017 р.), розгляд заяви про перегляд судового рішення нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається, якщо справа розглядається суддею одноосібно або у складі колегії суддів. І тільки в тому випадку, коли колишній склад суду сформувати неможливо, закон дозволяє визначити склад суду для розгляду справи на підставі жеребкування.

У той же час у ЦПК України в редакції 2004 року невеликий проміжок часу, з 20 грудня 2011 року по 15 грудня 2017 року, склад суду в усіх випадках

визначався на підставі жеребкування. Вбачається, що такий порядок визначення складу суду є більш вдалим. Він дозволив різко зменшити кількість необґрунтовано скасованих рішень за нововиявленими обставинами.

Так, якщо у 2010 році у Харківській області всього було скасовано 117 рішень, то у 2011 році – 45, а у 2012 році – 27 [1].

Вперше в інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в редакції від 15 грудня 2017 року була введена норма закону, що визначала, які обставини не є нововиявленими. Так, згідно з частиною 4 статті 423 ЦПК України, не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:

- 1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;
- 2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Таке нововведення пояснюється потребами судової практики, оскільки нерідко суди за нововиявлені обставини розуміють інші факти.

Протягом тривалого часу наш законодавець не давав тлумачення поняття «істотні обставини» і судова практика по-різному оцінювала одні і ті ж факти при вирішенні схожих справ.

Наприклад. Рішенням Чугуївського міського суду Харківської області від 02.11.2009 р. задоволено позов гр. І. до Есхарівської селищної ради про визнання права користування житловим приміщенням. Ухвалою суду від 23.03.2010 р. рішення скасовано за нововиявленими обставинами. Як нововиявлені обставини суд взяв до уваги наявність свідцтва про право власності на спірну квартиру за третьою особою [2]. Безумовно, ухвала суду є незаконною, оскільки має місце неповнота судового розгляду. Рішення має бути переглянуто в апеляційному порядку.

Інший приклад. Гр. П. 14 травня 2014 року звернулась із заявою про перегляд рішення Чугуївського міського суду Харківської області від 29.05.2012 р. за нововиявленими обставинами. Вона вказала, що суд ухвалив рішення без усестороннього, неупередженого та повного дослідження доказів, фактичні обставини справи судом не з'ясовано.

Ухвалою суду від 27.10.2014 р. заяву гр. П. залишено без задоволення [3]. У даному випадку рішення правильне, підстави для перегляду рішення, вказані гр. П., не є нововиявленими. Її доводи могли бути підставою для перегляду рішення в апеляційному порядку.

Аналіз судової практики показує, що помилки у застосуванні інституту перегляду рішень за нововиявленими обставинами допускаються не тільки судами першої інстанції, але й апеляційної. Наприклад. Ухвалою Апеляційного суду Чернігівської області від 19.06.2008 р. за нововиявленими обставинами скасоване рішення того ж суду від 03.09.2007 р.

Обставини справи. Рішенням Апеляційного суду Чернігівської області від 03.09.2007 р. стягнуто з особи 2 на користь особи 3 3 448 грн на відшкодування матеріальної шкоди, 500 грн – на відшкодування моральної, завданих в результаті дорожньо-транспортної пригоди. Скасовуючи ухвалене

рішення, суд вказав: «... оскільки на час розгляду справи ні апеляційному суду, ні особі 2 не було відомо про те, що особа 3 отримав 10 жовтня 2006 року відшкодування по страховому договору, що має істотне значення». У даному випадку має місце неповне дослідження фактичних обставин справи, що є підставою для перегляду рішення у касаційному порядку. У вказаній справі Апеляційний суд Чернігівської області допустив і другу помилку. Своєю ухвалою він скасував рішення суду і призначив слухання справи в іншому судовому засіданні⁴.

Тому потрібно вважати правильною позицію тих судів, які у випадках задоволення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в одному провадженні з основною справою ухвалюють нове рішення, а у випадку відмови у задоволенні заяви – постановляють ухвалу [1].

Іншу помилку допустив Апеляційний суд Полтавської області у своїй ухвалі від 24.02.2010 р. Як видно з матеріалів справи, ухвалою Жовтневого районного суду м. Полтави від 25.12.2009 р. відмовлено у задоволенні заяв про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами. Своєю ухвалою від 24.02.2010 р. Апеляційний суд Полтавської області скасував ухвалу районного суду і справу за нововиявленими обставинами спрямував на новий розгляд до того ж районного суду. Поряд з цим, стаття 307 ЦПК України в редакції 2004 року не передбачала права суду апеляційної інстанції направляти справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Апеляційний суд зобов'язаний був ухвалити рішення по суті [5], як це зробив, наприклад, Апеляційний суд Київської області. Рішенням цього суду від 09.06.2008 р. було частково скасоване рішення Білоцерківського міськрайонного суду за нововиявленими обставинами і у цьому ж рішенні було ухвалене нове⁶.

Характерні помилки у справах вказаної категорії допускає і Апеляційний суд Харківської області. Так, рішенням Ленінського районного суду м. Харкова від 17.08.2009 р. задоволено позов гр. К. про визнання права власності на будинок. Ухвалою Ленінського районного суду м. Харкова від 07.09.2012 р. рішення скасоване у зв'язку з нововиявленими обставинами. Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 22.11.2012 р. відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою гр. К. на ухвалу районного суду від 07.09.2012 р. Апеляційний суд виходив із того, що ухвала про скасування рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами не призначена у переліку ухвал статті 293 ЦПК України, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду. Скасовуючи ухвалу апеляційного суду, касаційний суд зауважив: «Відмовляючи у відкритті апеляційного провадження з посиланням на ст. 293 ЦПК України, Апеляційний суд не звернув увагу на ч. 3 ст. 365 ЦПК України (в редакції 2004 року), яка є спеціальною нормою, вказує на те, що будь-яке судові рішення, ухвалене за наслідками провадження за нововиявленими обставинами, може бути оскаржене в порядку, встановленому цим Кодексом для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції⁷».

Аналогічну помилку Апеляційний суд Харківської області допустив і у справі за заявою гр. Н. про перегляд рішення Київського районного суду м. Харкова від 12.07.2018 р. Апеляційний суд своєю ухвалою від 22.10.2018 р. відмовив у відкритті провадження у справі, посилаючись при цьому на частину 5 ст. 357 ЦПК України: скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду [8].

Реалізація на практиці цих пропозицій сприятиме підвищенню гарантій своєчасного і правильного вирішення цивільних справ даної категорії.

Література

1. Бородін М.М. Провадження у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами (судова практика). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право» № 27, 2017. С. 34–41;
2. Чугуївський міський суд Харківської області за 2010 рік Справа № 8-1/10 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua;
3. Чугуївський міський суд Харківської області за 2014 рік справа №22ц(790)9108/14. URL: www.reyestr.court.gov.ua;
4. Справа №8ц-7/2008 (1976282). URL: www.reyestr.court.gov.ua;
5. Справа №22ц-686/2010 (10655230). URL: www.reyestr.court.gov.ua;
6. Справа №22ц-827/2008 (1963228). URL: www.reyestr.court.gov.ua;
7. Апеляційний суд Харківської області за 2012 рік справа №22ц-8028/2012. URL: www.reyestr.court.gov.ua;
8. Апеляційний суд Харківської області за 2018 рік справа №640/9970/2018. URL: www.reyestr.court.gov.ua.